

**«РАБОТА НАД ПАМЫЛКАМІ» Ў «ДАРОЖНЫХ СУСТРЭЧАХ»
М. ТАНКА**

«Дарожныя сустрэчы» – так называецца раздзел вершаваных перакладаў М. Танка ў яго апошнім зборніку «Errata» (1996). Паэт падрыхтаваў яго да выдання, аднак дачакацца выхаду ў свет сваёй апошняй кнігі не давалося – як вядома, у 1995 г. М. Танк памёр. На працягу ўсёй сваёй творчасці паэт звяртаўся да перакладаў і зусім невыпадкава найбольшая колькасць іх зроблена з польскай мовы. З Польшчай і польскай літаратурай паэта звязвае і асабісты лёс, калі ў далёкія 30-я гады ХХ ст. ён толькі пачынаў свой творчы шлях, і блізкасць беларускаму творцу польскай паэзіі ў зрэзе ідэйна-эстэтычным. Арыентацыя на лепшыя вершаваныя ўзоры дала падставы А. Лойку назваць беларускага класіка складальнікам своеасаблівай анталогіі польскай паэзіі «ад Адама Міцкевіча да Тадэвуша Гіцгера» [3, с. 136]. Гэтую прыхільнасць даўно заўважылі беларускія літаратуразнаўцы, аб чым выразна сведчаць апублікаваныя працы альбо асобныя раздзелы ў манаграфіях У. Калесніка «Максім Танк: Нарыс жыцця і творчасці», А. Вераб'я «Максім Танк і польская літаратура», А. Лойкі «Роўнакутны трохвугольнік, або ад Палямона да Максіма Танка» і інш.

Нязменнасць прыхільнасці да польскай паэзіі засведчыў і апошні зборнік. У раздзеле «Дарожныя сустрэчы» змяшчаецца дваццаць шэсць вершаў семнаццаці аўтараў, з іх польскіх – семнаццаць вершаў адзінаццаці паэтаў. Ці змяніліся падыходы ў адборы твораў і аўтараў? Адказаць на гэтае пытанне можна параўнаўшы згаданы цыкл з назіраннямі А. Лойкі, выказанымі ў вышэйзгаданым выданні.

А. Лойка вызначае тры крытэрыі, паводле якіх М. Танк у першай палове свайго творчага шляху адбіраў вершы для перастварэння на родную мову: 1) авангарднасць, а значыць рэвалюцыйнасць; 2) эстэтычнасць; 3) патрыятычнасць [3, с. 132]. Калі звернемся да зборніка «Errata», то можна сказаць, што першы з названых крытэрыяў страціў сваю актуальнасць. На карысць другога крытэрыя гавораць самі за сябе ўжо нават прозвішчы польскіх паэтаў – прызнаных класікаў літаратуры ХХ ст.: Чэслаў Мілаш, Балеслаў Лесьмян, Ежы Лец, Збігнеў Гэrbэрт і інш. Тут няма выпадковых асоб – сваімі творчымі дасягненнямі усе яны добра вядомыя не толькі на радзіме, але і далёка за яе межамі.

Не выклікае сумненняў і ранейшая прыярытэтнасць патрыятычнай тэматыкі. Вобраз радзімы сустракаем у вершах Ю. Вітліна «Stabat Mater Dolorosa», А. Зыха «Псалым эміграцыйны», Т. Ружэвіча «Быў студзень». І нават у гумарыстычных двухрадкавіках Ежы Леца сярод іншых чытаем іранічную «Пахвалу пані Васілеўскай»:

*Яна і без кашулі ўпоўнач
Пра айчызну помніць [4, с. 117].*

Разглядаючы змешчаныя ў чацвёртым томе збору твораў М. Танка пераклады, А. Лойка адзначае, што сярод іх пераважае тэма паэта і паэзіі [3, с. 136]. У апошнім зборніку знайшлося месца і для яе – верш «Ars poetica» Чэслава Мілаша. Больш таго, агульны вывад, што «польская анталагічная падборка на стрыжні эстэтычным, з сюжэтам філасофскага асэнсавання паэзіі. Гэта – па зместу, а па форме – гэта своеасаблівая перакладчыцкая школа і анталагічна-класічных формаў і школа мадэрнісцкага верлібру» [3, с. 137], цалкам адносіцца да падборкі з апошняга зборніка. Амаль кожны верш змяшчае філасофскія абагульненні, роздум над вечнымі каштоўнасцямі, сімвалізацыю пэўных з’яў і вобразаў, што ўвогуле характэрна і для арыгінальнай творчасці паэта. Значная частка перакладаў зноў жа напісана верлібрам.

Матывацыю звароту да тых ці іншых аўтараў А. Лойка вызначае як імпульсіўную, пошукавую, некаторыя пераклады (хаця такіх няшмат) з’яўляліся з так званай «каляндарнай нагоды». У зборніку «Errata» мы не можам назваць ніводнага прыкладу згаданай «каляндарнай нагоды». Наколькі ж імпульсіўным ці пошукавым быў зварот да прадстаўленых перакладаў без дзённікавых пацверджанняў сказаць цяжка. Несумненна іншае: у зборнік трапіла толькі тое, што прайшло грунтоўны ідэйна-эстэтычны адбор беларускага паэта. І калі мы не можам адназначна сцвярджаць, з якой прычыны Танк звяртаўся да перакладу таго ці іншага верша, аўтара, то роля і месца кожнага перакладу ў зборніку відавочна прадуманы грунтоўна. Яны мусілі адпавядаць асноўнай ідэі ўсяго зборніка. Зрэшты, які ён – ідэйны стрыжань «Erraty»?

На першы погляд, у кнізе прадстаўлены дастаткова «несучасныя» паводле тэматыкі вершы – яны распавядаюць пра вайну, палон, сацыяльную несправядлівасць. Ці не крызіс першай паловы 1990-х гг. даваў грунт такім настроям? Такое дапушчэнне магчым, аднак, думаецца, прычына ў іншым. Напэўна кніга гэтая пісалася не столькі як водгук на сучаснасць, колькі як падрахунак пражытага і перажытага. У такім ракурсе зусім іначай пачынае ўспрымацца раздзел «Дарожныя сустрэчы».

Калі меркаваць па назве кнігі («Errata» – «заўважаныя памылкі»), то ў ёй павінны вызначацца якіясьці «памылкі». Але чые? Самога паэта? Наўрат ці. М. Танк разважае катэгорыямі больш маштабнымі. Зварот да творчасці іншых аўтараў іншых народаў наводзіць на думку, што гаворку трэба весці пра памылкі ЧАЛАВЕЦТВА.

І калі звернемся непасрэдна да тэкстаў, то заўважам: у вершах польскіх паэтаў гаворыцца пра самыя жудасныя памылкі чалавецтва, якія сеялі між народамі варожасць, множылі смерць, кровапраліццё, пакуты:

*Быў студзень сорак пяты.
У канавах ляжалі мёртвыя салдаты
Мёртвыя, зашклёныя лёдам,
І шэрая зеляніна іх мундзіраў*

*Была заплямлена чорнай крывёю.
(Т. Ружэвіч «Быў студзень»)*

*Бясконца нощ і глухая
Бяссонна вартуе за кратамі.
Чый крык тут тады абарваўся [3, с. 115].
(С. Р. Дабравольскі «Нощ у Равенсбруку»)*

*Стаіць пакутлівая маці
Ля павешанага сыночка і плача,*

*Стаяла ў жудаснай свету пустцы
Маці польская ў старэнькай хустцы [4, с. 109].
(Ю. Вімлін «Stabat mater Dolorosa»)*

Той жа памылкай чалавецтва з'яўляецца нецярпімасць рэжымаў да палітычных апанентаў, калі суайчыннікі мусілі назаўсёды пакідаць радзіму, сям'ю, сяброў. Дваццатае стагоддзе, на вялікі жаль, багатае на такія прыклады (і не толькі камуністычныя рэжымы так званага «сацыялістычнага лагера» грашылі гэтым). Колькі душэўнага болю, адчаю гучыць у вершы А. Зыха «Псалым эміграцыйны»:

*Дзе мая жонка?
Дзе мае сыны?
Калі тысячы міль
Паміж намі <...>*

*Засталіся ў нас толькі разбітыя сэрцы,
Як белья крохкія аладкі,
І сляза, што засціць вока,
І калядная, як ціхі шэст,
Польская песня [4, с. 116].*

Цалкам лагічна ў такім прачытанні агульнай ідэі зборніка ў цэлым і перакладнога цыклу ў прыватнасці чытаюцца і іншыя вершы. Да прыкладу, «Соль зямлі» З. Гэrbэрта – пра няшчасце жанчыны, што рассыпала цукар і выбірае яго па крупінцы з прыдарожнага пылу:

*Збірае цёмнай рукою
Змарнаванае багацце
І зноў ссыпае ў мяшэчак
Ясныя кроплі і пыл.
Як
яна
доўга
Стаіць на каленях!
Быццам хацела сабраць
Да апошняга зярнятка
Соль зямлі [4, с. 113].*

Вобраз маці тут – наднацыянальны. У ім надзвычай глыбока выяўлена мацярынская сутнасць – адказнасць за сям'ю і любоў да яе. У вершы «соллю зямлі» з'яўляецца не рассыпаны цукар, а менавіта мацярынская любоў. Бо не голад, а любоў да дзяцей, якім напэўна ж несла цукар, каб не столькі накорміць, колькі пацешыць, прымушае яе сыпаць «у мяшэчак Ясныя кроплі і пыл»

У вершы Б. Лесьмяна «Двое людцаў» намаляваны вобразы двух закаханых эгаістаў, што не здолелі пераадолець уласны нарцызізм

*І памерлі абое без няшчот і без грэху,
Без слёз радасці і бесклапотнага смеху.*

Незваротнасць страчанага асабістага шчасця – праблема надзённая для ўсіх людзей усіх народаў і дзяржаў. Эгаізм, самазакаханасць – жахлівая памылка чалавецтва і чалавека.

Пэўную загадку ў такім ідэйным кантэксце задае з'яўленне перакладу вершаванай «Гутаркі аднаго Паляка з Маскалём на маскоўскім замку ў годзе 1601» Г. Пельгрымоўскага. Ацэнкі, выказаныя Палякам (дарэчы, як пазначана ў тэксце, ён «пасланцом літоўскім быў») на адрас Маскаля дастаткова крытычныя:

*Ды ад цябе я праўды і чакаць не буду,
Бо ў вас яе няма, а ёсць адна аблуда [4, с. 130].*

<...>

*Пра цноту і сумленне не напамінаю,
З якімі дружым мы, а ў вас амаль не знаюць [4, с. 133].*

Якую ж тут памылку меў на ўвазе беларускі класік? Ці толькі дзеля крытыкі братняга народа перакладзены гэты твор? На маю думку, адказ змяшчаецца ў канцы дыялогу. Праблема нацыянальнай незалежнасці заўсёды была першаступенным па значнасці для дзяржаў беларускай культуры і літаратуры на працягу ўсяго ХХ ст., нягледзячы на розніцу іх палітычных сімпатый і партыйнай прыналежнасці. Менавіта нацыянальна-адраджэнская ідэя стала тым стрыжнем, вакол якога аб'ядналіся нашаніўскія дзеячы, за няпоўныя дзевяць год падняўшы нацыянальную самасвядомасць беларусаў, прымусіўшы і палякаў, і рускіх лічыцца з фактам нацыянальна-культурнай самастойнасці беларускага народа. У савецкі перыяд, калі пад ідэалагічным прыкрыццём ідэі аб зліцці нацый праводзілася мэтанакіраваная палітыка русіфікацыі «нацыянальных ускраін» былой Расійскай імперыі, пісьменнікі не маглі адкрыта выступаць у абарону нацыянальнай культуры, а тым больш заклікаць да незалежнасці. Класікі савецкай літаратуры вымушаны былі ўслаўляць шчаслівае жыццё ў СССР, пра крытыку дзяржаўнай палітыкі не маглі быць ніякай гаворкі. Таму можа скласціся памылковае ўражанне, што М. Танк у сілу сваёй прыхільнасці да камуністычных ідэй не падзяляў ідэю

дзяржаўнасці, незалежнасці Беларусі. Вось чаму згаданы пераклад набывае асаблівую каштоўнасць для разумення палітычных і гісторыка-культурных арыенціраў паэта.

*Хай сам Царом Русі сябе Цар велічае,
Мы так не будзем зваць, і хай нас не змушае...*[4, с. 138].

Думаецца, выказаныя ў творы Пельгрымоўскага крытычныя ацэнкі палітычных амбіцый рускага цара, блізкія М. Танку:

*Спыніцеся! Няўжо, што маеце – замала?
Каб ганарыстасць гэта вас не пакарала* [4, с. 138].

Ці не гістарычную «памылку» нашага народа меў на ўвазе М. Танк, калі беларусы дазволілі правесці сябе «на мякіне»:

*Калі ж пачнеш зноў славіць сваю веру, мову,
Дык ведай, на мякіне ты мяне не зловіш* [4, с. 139].

Такім чынам, агляд польскіх перакладаў з цыкла вершаў «Дарожныя сустрэчы» апошняга зборніка М. Танка, падрыхтаванага да выдання самім паэтам, дазваляе гаварыць аб нязменнасці творчых прыярытэтаў класіка беларускай літаратуры і аб той вялікай ролі, якую на працягу ўсяго жыцця адыгрывала ў яго творчасці польская паэзія.

Літаратура

1. Верабей А. Максім Танк і польская літаратура. Мінск, 1984.
2. Калеснік У. Максім Танк і польская паэзія / Максім Танк: Нарыс жыцця і творчасці. Мінск, 1981. С. 182–188.
3. Лойка А. Максім Танк – перакладчык польскай паэзіі / Роўнакутны трохвугольнік, або ад Палямона да Максіма Танка: Дапаможнік па спецкурсе «Беларуска-руско-польскія літаратурныя сувязі». Мінск, 2003. С. 131–138.
4. Танк М. Errata. Мінск, 1996.